
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Studia z Wychowania Muzycznego 1983 z. 6

EUGENIUSZ ROGALSKI

WSP w Bydgoszczy

SYLWETKA WSPÓŁCZESNEGO DYRYGENTA CHÓRU SZKOLNEGO

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie sylwetki dyrygenta chóru szkolnego. Mam tu na myśli przedstawienie jego cech osobowościowych: instrumentalnych i kierunkowych, jego roli inspiratora i kierownika działalności muzycznej w szkole oraz funkcji jakie spełnia w środowisku społecznym. Zaprezentowane poglądy stanowią rezultaty zarówno badań teoretycznych jak i empirycznych, prowadzonych przez autora w latach 1977-1978 oraz 1980-1981. Objęto nimi w pierwszym etapie grupę 301 dyrygentów, w drugim - 250 prowadzących chóry szkolne na terenie 21 województw Polski¹. Badaną populację stanowili nauczyciele - dyrygenci chórów szkół podstawowych oraz liceów ogólnokształcących.

Osobą prowadzącą chór na terenie szkoły jest nauczyciel. Z reguły bywa nim nauczyciel wychowania muzycznego. Wyjątek stanowią nauczyciele innych przedmiotów, których liczebność jest znikoma i statystycznie nieistotna. Dyrygent chóru szkolnego jest zatem nauczycielem nie tylko ze względów faktycznych ale i formalnych, stąd jego sylwetkę należy charakteryzować w powiązaniu z wiedzą o nauczycielu w ogóle.

Niniejszy artykuł składa się z trzech części. Pierwsza traktuje o rolach społecznych nauczyciela i ich przemianach we współczesnym świecie. W części drugiej przedstawiono sylwetkę nauczyciela - dyrygenta chóru na tle rozważań teoretycznych mających charakter postulatywny. Trzecia część obejmuje rezultaty badań empirycznych, na podstawie których dokonano próby oceny osoby nauczyciela kierującego współcześnie szkolnym zespołem chóralnym.

1. Społeczne role współczesnego nauczyciela

Na temat roli nauczyciela, jego miejsca i roli w społeczeństwie istnieje już obszerna literatura. Są w niej zawarte poglądy zarówno te, które dotyczą cech osobowościowych nauczyciela, jak i te, które podkreślają jego rolę społeczną. We wszystkich dominuje przekonanie, że nauczyciel stanowi główny czynnik determinujący jakość pracy szkoły także w sytuacji daleko posuniętej technicyzacji procesu nauczania². Podstawowym zadaniem nauczyciela jest przygotowanie dorastających pokoleń do pracy i życia w społeczeństwie. Człowiek opuszczający szkołę musi być wyposażony w określony zasób wiedzy i umiejętności, pozwalający mu zająć określone miejsce w społecznym podziale pracy, uczestniczyć w kulturze narodu i twórczo ją rozwijać, pracować i współżyć w demokratycznych formach organizacji życia społecznego. W toku realizacji tego zadania nauczyciel występuje jako osoba kierująca i organizująca proces nauczania i wychowania w szkole, spełnia także doniosłe społeczne funkcje poza szkołą. Sprostanie tym zadaniom wymaga od nauczyciela odpowiedniego poziomu wykształcenia, ideowego zaangażowania w procesy przemian społecznych i kulturowych, ciągłej troski o własny rozwój intelektualny.

Problematyka zawodu nauczycielskiego jest bardzo szeroka i zróżnicowana. Zajmuje się nią pedeutologia, psychologia, pedagogika kultury, pedagogika szkolna, pedagogika dorosłych, historia i teoria wychowania, socjologia, ekonomika oświaty, aksjologia i inne teorie naukowe. Dla ukazania sylwetki nauczyciela w kontekście spełnianych przezeń ról społecznych najbardziej przydatne okazały się socjologia wychowania oraz teoria wychowania współdziałająca z psychologią.

Dawno już rozwinięta w socjologii teoria ról społecznych i wraz z nią teoria osobowości społecznej dopiero w ostatnim dwudziestoleciu doczekała się pełniejszego zastosowania w analizie zawodu i osobowości nauczyciela. Warto zauważyć, że w socjologii ogólnej osobowość społeczną ujmuje się jako system ról społecznych, w których rola zawodowa stanowi ogniwo dominujące i scalające³. Teoria ról zastosowana przez socjologię wychowania do nauczyciela głosi natomiast, że na sam zawód nauczycielski składa się szereg ról i że tym samym całość kształt ról tworzących osobowość nauczyciela zawiera nie jedną, lecz szereg ról należących do tego zawodu. Przedstawiciele tej teorii dzielą

przy tym role nauczyciela na rozmaite kategorie. Najbardziej przyjął się podział zaproponowany przez B. Bromberka. Role nauczyciela dzieli on na: 1/ szkolne, tzn. pełnione w szkole, 2/ peryferyjne szkolne, dotyczące najbardziej istotnych zadań szkoły w środowisku, np. współpracy z rodzicami uczniów, kierowanie działalnością organizacji młodzieżowych w środowisku itp., 3/ pozaszkolne, dotyczące działalności wychowawczej w środowisku, np. w instytucjach wychowania równoległego lub permanentnego⁴.

W ramach każdej z tych kategorii rozróżnia się szereg konkretnych ról. Tak np. wymienia się wśród ról szkolnych rolę organizatora i kierownika procesu dydaktycznego, rolę wychowawcy klasy, rolę organizatora i kierownika zajęć pozaszkolnych; wśród peryferyjnych ról szkolnych i pozaszkolnych - rolę organizatora współpracy z rodzicami, rolę działacza kulturalnego itp. Typologia ról społecznych w całej rozciągłości odnosi się także do nauczyciela prowadzącego chór szkolny, o czym będzie mowa w drugiej części artykułu.

W dzisiejszych warunkach rola społeczna nauczyciela podlega szybkim przemianom. Wpływają na to głównie takie czynniki /lub grupy czynników/, jak: a/ rozwój nauki i techniki, b/ kierunek i zakres przemian społeczno - ustrojowych, c/ przemiany w funkcjach, organizacji, treściach i metodach pracy szkoły⁵

Szybki przyrost wiedzy naukowej, przemiany w jej strukturze, coraz szersze stosowanie osiągnięć nauki w praktycznej działalności człowieka stawiają w nowym świetle problem wymagań wobec nauczyciela, jego kwalifikacji zawodowych, poziomu i zasobu jego wiedzy. Musi on zatem coraz częściej występować jako **s p e c j a l i s t a**. Takie wymagania stawiają dziś dydaktyki szczegółowe w realizacji programów nauczania poszczególnych przedmiotów. Szybkie tempo rozwoju nauki i techniki, niemal codzienny napływ informacji, jakie docierają do ucznia przy pomocy środków komunikacji masowej sprawiają, iż przekształca się rola nauczyciela jako jedynego niekiedy źródła wiedzy dla ucznia, w rolę **p r z e w o d n i k a** kierującego jego właściwym wyborem informacji naukowych i wartości kulturowych. Częste zmiany w programach nauczania uwarunkowane postępem w określonej dyscyplinie naukowej, a także postępująca ciągle technicyzacja procesu nauczania oczekują od nauczyciela pełnienia roli **n o w a t o r a**, posiadającego umiejętność wyboru najlepszych metod oraz ich wykorzystanie

w określonych sytuacjach. Z racji pełnienia funkcji wychowawczych nauczyciel pozostaje niejako w orbicie przemian społecznych. Nakłada to na niego obowiązek pełnienia roli *s p o ł e c z n i k a* żywo zaangażowanego sprawami społeczeństwa, współdziałającego w procesie wychowania ze środowiskiem. Nauczyciel pełni także rolę *a n i m a t o r a* życia kulturalnego w szkole i poza szkołą. Rola ta w szczególnym nasileniu odnosi się do nauczyciela wychowania muzycznego prowadzącego chór.

Teoria wychowania wspólnie z psychologią zajmuje się strukturą osobowości nauczyciela w korelacji z pełnionymi przezeń rolami społecznymi. W poszukiwaniu modelu współczesnego nauczyciela wychowawcy wysunęto szereg koncepcji. Spośród nich można wyróżnić rozważania teoretyczno-dedukcyjne, próbujące znaleźć odpowiedź na pytanie: Jakim powinien być nauczyciel? oraz empiryczne - dające odpowiedź na pytanie: Kim jest nauczyciel. H. Muszyński przedstawił koncepcję nauczyciela wychowawcy efektywnego na podstawie związku zachodzącego pomiędzy ⁶ cechami osobowościowymi a uzyskiwanymi przez nauczyciela wynikami. **Koncepcja ta okazała się bardzo przydatna do określenia sylwetki dyrygenta chóru szkolnego. Według niej rola nauczyciela jest jeszcze bardziej pogłębiona. Musi on posiadać umiejętność samodzielnego wprowadzenia celów operacyjnych, dostosowując je do możliwości i realiów. Powinien sprawnie manipulować sytuacjami wychowawczymi, umiejętnie dobrać formy wychowania, biegłe operować zasadami i metodami pracy dydaktycznej, stymulować aktywność uczniów, posiadać wysoki osobisty autorytet. Nauczyciel efektywny powinien integrować własne wysiłki dydaktyczno-wychowawcze z innymi, wyrażać gotowość do stałej współpracy z innymi nauczycielami wychowawcami⁷.**

Nauczyciel efektywny /a więc i dyrygent chóru uzyskujący wymierne efekty artystyczne i wychowawcze/ odznacza się określonymi dyspozycjami osobowościowymi, wśród których wyróżnia się cechy sprawnościowe i kierunkowe. Do cech sprawnościowych zaliczyć można dyspozycje: organizatorskie, kierownicze, partnerskie, przewodnicze, przywódcze i doradcze oraz dyspozycje do współpracy z innymi nauczycielami. Są to elementy, które warunkują wysoką skuteczność działania nauczyciela. Charakterystyka byłaby tu niepełna, gdyby pominąć te dyspozycje, od których zależy ukierunkowanie wychowawczego działania. Wszak może

ono służyć różnym celom i realizować różne wartości. Stąd omawiając sylwetkę nauczyciela efektywnego nie można pominąć dążności do osiągnięcia celów, które zasługują na to, aby je osiągać. Teoria wychowania zakłada zatem współwystępowanie w osobowości wychowawcy także odpowiednich dyspozycji kierunkowych, do których zaliczamy: zaangażowanie ideowe, postawy etyczno-moralne, stosunek do wychowania, takt wychowawczy, stosunek do zadań w dziedzinie wychowania i nauczania. Autorytet nauczyciela winien opierać się na szacunku i zaufaniu do niego, dla jego postępowania, wiedzy i umiejętności.

2. Sylwetka nauczyciela dyrygenta w ujęciu teoretycznym

Jak na tle ogólnych rozważań na temat osobowości i roli współczesnego nauczyciela przedstawia się sylwetka dyrygenta chóru szkolnego? Należy stwierdzić, że w literaturze brakuje prac rozpatrujących ten problem. W nielicznych publikacjach o charakterze instruktażowo-metodycznym poświęconych technice pracy z chórem można znaleźć lakoniczne opisy modelu dyrygenta. W większości odnoszą się one do dyrygenta chóru amatorskiego dorosłych.

J.K. Lasocki charakteryzuje dyrygenta przede wszystkim jako dobrego fachowca, posiadającego dobrze opanowany warsztat dyrygencki⁸. Dyrygent musi nadawać utworowi odpowiedni wyraz artystyczny. Uzależnia to od twórczych i intelektualnych walorów dyrygenta oraz jego kwalifikacji zawodowych. Dyrygent chórowy, aby wypełniać swe zadania, musi być muzykiem-organizatorem, nauczycielem i wychowawcą. W związku z tym - oprócz muzykalności, dobrego słuchu i poczucia rytmu - wymaga się od niego wykształcenia muzycznego i ogólnego. Duże znaczenie przypisuje autor atmosferze wychowawczej, która powinna iść w parze z działalnością artystyczną. To stwierdzenie odnosi się szczególnie do pracy dyrygenta z chórem amatorskim i szkolnym.

Zdaniem T. Czudowskiego dyrygent chóru powinien posiadać "zalety muzyka, nauczyciela i wychowawcy"⁹. Brak jednej z tych cech wpływać musi ujemnie na jakość pracy z chórem. Rozwijając szerzej zagadnienie fachowego przygotowania, autor zwraca też uwagę na rolę dyrygenta w wytwarzaniu kulturalnej atmosfery, na umiejętność wyzyskiwania wszelkich dodatnich zjawisk interpersonalnych, jak przyjaźń, poczucie solidarności i współodpowiedzialności.

Najpełniejszy opis sylwetki dyrygenta zespołu amatorskiego znajdujemy u A. Szalińskiego. Opis ten można z pewnymi zastrzeżeniami odnieść do nauczyciela - dyrygenta chóru szkolnego. Według autora dyrygent powinien być nauczycielem, organizatorem, wychowawcą i działaczem kulturalno-oświatowym¹⁰. Jego osobowość powinna stanowić zespół właściwości i cech psychoficznych: umysłowych, jak intelekt, inteligencja, uzdolnienia, umiejętności i zainteresowania; uczuciowych i wolicjonalnych; społecznych. Ma to być swoiście zorganizowana struktura cech i dyspozycji psychicznych, a nie tylko suma różnych cech i właściwości charakterystyczna dla danej jednostki i odróżniająca ją od innych ludzi.

Wiele miejsca poświęca A. Szaliński walorom osobistym dyrygenta, jego postawie ideowej i społecznej, łatwości rozumienia drugiego człowieka, życzliwości i sympatii dla ludzi, zdolności stanowczego żądania oraz budzenia zamiłowań, zapału do pracy oraz entuzjazmu dla sztuki.

Na podstawie tych oraz nie wymienionych tu poglądów, a także własnych poszukiwań dotyczących sylwetki efektywnego nauczyciela dyrygenta chóru szkolnego, można dokonać próby uogólnienia tego problemu.

Dyrygent chóru szkolnego powinien posiadać odpowiednie **p r z y g o t o w a n i e m u z y c z n e**. Wiąże się to z gruntowną znajomością zasad muzyki, umiejętnością interpretacji dzieł muzycznych, opanowaniem techniki dyrygowania, umiejętnością gry na instrumencie oraz biegłością czytania nut głosem, znajomością stylów muzycznych i technik kompozytorskich, osłuchaniem w literaturze muzycznej. Dyrygent powinien zdobyć te umiejętności w zakresie studiów muzycznych w wyższych szkołach muzycznych lub wyższych szkołach pedagogicznych /kierunek: wychowanie muzyczne/.

Od dyrygenta chóru szkolnego wymaga się odpowiedniego **p r z y g o t o w a n i a p e d a g o g i c z n e g o**. Nieodzowna jest tu czynna znajomość metodyki prowadzenia chóru, umiejętność stosowania ogólnych zasad nauczania, w tym nowoczesnych środków dydaktycznych. Dyrygent powinien posiadać przynajmniej propedeutyczną wiedzę psychologiczną w zakresie kształtowania zainteresowań i zamiłowań, zaspokajania potrzeb psychicznych dzieci i młodzieży, rozwijania podstawowych zdolności muzycznych. Powinien także mieć orientację w życiu kulturalnym społeczeństwa, znać kierunki

działalności kulturalnej państwa i środowiska szkoły.

Dyrygenta chóru szkolnego powinien cechować t a k t p e d a g o g i c z n y oraz w y s o k i a u t o r y t e t . W swoim postępowaniu winien on kierować się poczuciem sprawiedliwości, nienaganną postawą etyczno-moralną. W pracy z młodzieżą przejawiać powinien demokratyczny styl postępowania. Nie powinien być obojętny na wszelkie przejawy przemian społeczno-kulturowych, dając wyraz czynnego w nich uczestnictwa.

W pracy z zespołem chóralnym niezbędne jest posiadanie przez dyrygenta z d o l n o ś c i k i e r o w n i c z y c h i o r g a n i z a t o r s k i c h . Dyrygent ma do czynienia zawsze z dużą grupą uczniów rekrutujących się z wielu klas. Powinien umieć pokierować tą grupą, aby stworzyć z niej zespół wewnętrznie zintegrowany. Jest to jeden z podstawowych warunków skuteczności pracy chóru. Pokierować chórem - to oznacza także umiejętnie zorganizować pracę dydaktyczną, artystyczną i wychowawczą, trafnie zaplanować wszystkie czynności i dążyć konsekwentnie do ich realizacji.

Jedną z najbardziej specyficznych cech nauczyciela dyrygenta jest konieczność p r z e j a w i a n i a w r a ż l i w o ś c i m u z y c z n e j . Zdajemy sobie sprawę z faktu, iż posiadanie odpowiednich umiejętności i wiedzy muzyczno-pedagogicznej nie zawsze idzie w parze z ukształtowaniem osobowości muzycznej. Mam tu na myśli osobowość bogatą, zdolną do emocjonalnego przeżywania muzyki, wrażliwą na piękno sztuki, posiadającą uformowany pogląd na wartości estetyczne.

Uogólniając nasze rozważania na temat teoretycznej koncepcji osobowości dyrygenta chóru szkolnego należy przypomnieć, że cechy sprawnościowe i kierunkowe nauczyciela efektywnego odnoszą się w pełni do nauczyciela prowadzącego chór szkolny. Listę tych cech powinno się jeszcze uzupełnić, biorąc pod uwagę specyficzną rolę, jaką ma do spełnienia dyrygent chóru. Jest on w istocie nie tylko nauczycielem lecz także artystą, posiadającym umiejętność interpretacji utworów chóralnych. Jest także inspiratorem i głównym wykonawcą działalności artystycznej chóru. Specyfika pracy wymaga od niego, aby był człowiekiem potrafiącym budzić entuzjazm i zapał członków chóru, głęboko zaangażowanym w swojej pracy z chórem, umiejącym przekonywać do celowości tej pracy. Ważne znaczenie ma tu przeko -

nanie samego dyrygenta o społeczno-wychowawczej roli chóru. Istotny jest również osobisty autorytet nauczyciela, jego postawa moralna i stosunek do otaczającego świata. Wiąże się to z faktem, iż nauczyciel-dyrygent w swej działalności musi przedkładać wartości społeczne nad osobiste dążenia. Dyrygent powinien być rzecznikiem tej idei w kierowanym przez siebie zespole i ze względu na pełnioną rolę poczuwać się do odpowiedzialności za wychowanie społeczne grupy. Dyrygentowi chóru szkolnego stawia się zatem bardzo wysokie wymagania. Są one wprost proporcjonalne do zadań, jakie ma on do spełnienia, kierując całokształtem pracy artystycznej i wychowawczej chóru.

3. Sylwetka nauczyciela - dyrygenta w świetle przeprowadzonych badań empirycznych

Jednym z problemów przeprowadzonych przez autora badań empirycznych było sprawdzenie takich zmiennych, jak: wiek, płeć, staż pracy pedagogicznej, staż pracy z chórem, wykształcenie ogólnopedagogiczne oraz przygotowanie muzyczne nauczycieli prowadzących chóry szkolne. Przedstawione dane dotyczą populacji 551 nauczycieli dyrygentów chórów szkół podstawowych i ogólnokształcących.

Z zestawienia rezultatów wynika, że prowadzeniem chóru zajmuje się bardzo mało osób w wieku do 25 lat [0,9 %] oraz w wieku przekraczającym 60 rok życia [2 %]. Przeciętny wiek nauczyciela prowadzącego chór szkolny wynosi 28,5 lat. Wśród ogółu osób istnieje względna równowaga ilościowa pomiędzy kobietami [296] i mężczyznami [255]. Podstawową grupę badanych stanowili dyrygenci, którzy pracują w zawodzie nauczycielskim ponad 10 lat. Średnia arytmetyczna stażu pracy wyliczona dla wszystkich dyrygentów wynosi blisko 16 lat. Staż pracy z chórem jest nieco niższy i wynosi średnio 14 lat.

Stopień wykształcenia ogólnopedagogicznego nie idzie w parze z przygotowaniem muzycznym. W grupie osób posiadających wyższe wykształcenie [ogółem 18 %] 76 % ukończyło wyższe studia muzyczne w PWSM lub WSP, pozostali [24 %] ukończyli studia magisterskie w innej specjalizacji kierunkowej. Największą grupę stanowią absolwenci studiów nauczycielskich na poziomie półwyższym [SN], z czego część ukończyła nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym. Wyższe zawodowe studia na poziomie wyższej szkoły nauczycielskiej ukończy-

to 21 %. Średnim wykształceniem legitymuje się około 11 %. W grupie tej znajdują się absolwenci liceów pedagogicznych i liceów muzycznych. Należy zaznaczyć, że część nauczycieli mimo braku formalnego przygotowania muzycznego pobierała naukę bądź w średnich szkołach muzycznych czy podstawowych szkołach muzycznych, bądź uczyła się prywatnie. W ogólnym przekroju stan przygotowania pedagogicznego i merytorycznego dyrygentów daleki jest od wymaganego poziomu z braku wykwalifikowanej kadry w niektórych szkołach podstawowych, braku chóru w ogóle, nie mówiąc już o liceach ogólnokształcących. Stan ten rzutuje niewątpliwie także na poziom artystyczny istniejących zespołów.

Kolejnym problemem przedmiotu badań były role społeczne nauczycieli dyrygentów. Większość badanych spełnia rolę nauczyciela wychowania muzycznego. Na terenie szkoły oprócz chóru część z nich prowadzi zespoły instrumentalne, małe zespoły wokalne, kluby melomana a także koła miłośników języka polskiego, zespoły estradowe, kółka teatralne i inne. W 90 % dyrygenci chórów są organizatorami szkolnych uroczystości, imprez kulturalnych, festynów itp. W niektórych przypadkach są oni oficjalnymi koordynatorami działalności kulturalnej na terenie szkoły.

Zróżnicowane są role peryferyjne szkolne, jakie pełnią nauczyciele dyrygenci. Zakres i zasięg współdziałania ze środowiskiem szkolnym zależy w dużym stopniu od wielkości tego środowiska. Dyrygent działający w środowisku wiejskim i w małym mieście nawiązuje współpracę i kontakty praktycznie ze wszystkimi placówkami, instytucjami i osobami zajmującymi się sprawami kultury. Wynika to z faktu, iż prowadzony przez dyrygenta chór jest niekiedy jedyną instytucją prowadzącą działalność artystyczną w tym środowisku.

Ponad 60 % nauczycieli dyrygentów czynnie uczestniczy w pozaszkolnej działalności kulturalnej. Są oni często dyrygentami i instruktorami amatorskiego ruchu artystycznego, prowadząc chóry i orkiestry, uczestnicząc w pracach popularyzatorskich. Na uwagę zasługuje działalność nauczycieli w domach kultury, pałacach dzieci i młodzieży, w społecznych ogniskach artystycznych oraz czynne uczestnictwo w charakterze członków amatorskich i profesjonalnych zespołów muzycznych. Dodać jeszcze należy rozliczne funkcje pełnione w organizacjach społeczno-politycznych, społeczno-kulturalnych, towarzystwach naukowych itp.

Punktem wyjścia badań nad cechami osobowymi nauczycieli było ustalenie zarówno cech sprawnościowych jak i kierunkowych dobrego, a więc efektywnego nauczyciela - dyrygenta. Przedmiotem badań uczyniono także rysy charakteru, które pozwoliły na bliższe określenie modelu nauczyciela, jego stylu pracy z młodzieżą i autorytetu w środowisku. Do tych cech należą: stopień zaangażowania i interesowania się sprawami szkoły i środowiska, uzyskiwane efekty pracy artystycznej i wychowawczej, stosunek do wykonywanej pracy, poziom aspiracji, racjonalność, zdolności i kierownicze i organizatorskie, styl kierowania zespołem, stosunek do dzieci i młodzieży, optymizm życiowy, twórcza inwencja, wrażliwość artystyczna.

Listę cech ustalono na podstawie wstępnego sondażu przeprowadzonego wśród nauczycieli dyrygentów, nauczycieli innych przedmiotów nauczania oraz członków chórów szkolnych. W zależności od częstotliwości występowania danej cechy, jej stopnia nasilenia oraz jakości, dokonano próby klasyfikacji nauczycieli dyrygentów objętych badaniem /551 osób/ przyjmując określoną typologię¹¹. Do pierwszego typu zaliczono nauczycieli manifestujących entuzjazm w swojej pracy, dobrych fachowców o dużej wrażliwości artystycznej, stosujących demokratyczny styl kierowania chórem. Typ ten określono mianem *o p t y m i s t y c z n e g o*. Kolejny typ nauczyciela odznacza się także dużą fachowością, zdolnościami organizacyjnymi, systematycznością w pracy. W stosunkach międzyludzkich jest jednak oschły. W pracy z chórem narzuca swoją wolę. Typ ten można nazwać *a p o d y k t y c z n y m*. Badania wykazały, że wśród nauczycieli prowadzących chóry występują osoby zbyt tolerancyjne, nie zawsze radzące sobie z trudnościami natury wychowawczej. Są to zazwyczaj dobrzy fachowcy, muzycy o dużej wrażliwości artystycznej. Brak im jednak stanowczości i wytrwałości w dążeniu do celu. Nie przejawiają zdolności organizatorskich. W stosunku do młodzieży są zbyt pobłażliwi. Typ ten nazwano *u s t ę p l i w y m*. Ostatni typ reprezentują ci nauczyciele, którzy w odróżnieniu od wyżej omówionych charakteryzują się niewielkim stopniem zaangażowania społecznego, nie przejawiają wysokich aspiracji artystycznych, niezbyt systematycznie i bez entuzjazmu podchodzą do swoich obowiązków. Na określenie tego typu przyjęto nazwę *n i e z a a n g a ż o w a n y*.

Zakwalifikowaniem dyrygentów do jednego z proponowanych

typów zajmował się zespół sędziów kompetentnych w składzie: dyrektor szkoły i jego zastępca, sekretarz Podstawowej Organizacji Partyjnej, przedstawiciel organizacji związkowej, przedstawiciel rady pedagogicznej utrzymujący ścisłą współpracę z dyrygentem, wizytator przedmiotowy. Zespołowi, który powołano w każdej objętej badaniami szkole, dostarczono pełen zestaw cech odpowiadających poszczególnym typom nauczyciela-dyrygenta. Podczas badań ekipa nie operowała pełną nazwą typów, by członkom zespołu nie sugerować wyboru. Zespoły sędziów kompetentnych na ogół nie miały trudności przy klasyfikowaniu nauczycieli - dyrygentów do jednego z proponowanych typów. Rezultaty przeprowadzonych badań wykazały, że najwięcej dyrygentów reprezentuje typ optymistyczny /59 %/. Prawie 21 % stanowią dyrygenci o typie apodyktycznym. Do typu ustępliwego zaliczono 12 % badanej populacji. Typ niezaangażowany reprezentowało 8 % nauczycieli. Badania wykazały wyraźną zależność pomiędzy reprezentowanym przez nauczyciela typem osobowościowym a uzyskiwanymi przez niego efektami w pracy z chórem. Zdecydowanie najlepsze efekty artystyczne uzyskuje większość dyrygentów typu optymistycznego i częściowo - apodyktycznego. Znacznie słabsze wyniki osiągają nauczyciele-dyrygenci "ustępliwi" i "niezaangażowani"¹².

Przytoczone wyżej dane skłaniają do refleksji. Mimo wyraźnej przewagi liczebnej dyrygentów efektywnych /typ optymistyczny i częściowo typ apodyktyczny/ stan taki należy uznać za wysoce niezadowolający. Wielkość badanej populacji stanowiła próbę reprezentatywną pozwalającą na wydawanie osądu o populacji generalnej. Stąd budzić musi niepokój fakt, że około 20 % dyrygentów chórów w Polsce uzyskuje słabe efekty pracy na skutek braków umiejętności lub niedostatków dyspozycji osobowościowych niezbędnych do prowadzenia działalności artystycznej i pedagogicznej.

W celu uzyskania w miarę pełnej charakterystyki nauczycieli-dyrygentów zwrócono się do nich z pytaniem, w jaki sposób oni sami traktują swoją pracę z chórem oraz czym jest to umotywowane. Duży na ogół stopień zaangażowania powinien mieć swoje źródło w odpowiednio silnej motywacji, bowiem każde działanie ma swoją przyczynę¹³. Wyniki przeprowadzonego sondażu dowiodły, że większość dyrygentów traktuje swoją pracę z zamiłowaniem lub z zaangażowaniem. Niektórzy z respondentów dodawali, iż pracę tę wyróżniają spośród innych

wykonywanych przez siebie zajęć. Odpowiedzi dotyczące uzasadnienia sposobu traktowania pracy z chórem zawierały element szerszej motywacji dotyczącej między innymi przyczyn podjęcia pracy z chórem oraz stosunku do niej z perspektywy przebytego okresu działalności. Przedstawione motywy można podzielić na: motywy artystyczne, ambicjonalne, ideowe, profesjonalne oraz polecenia administracyjne.

Do motywów artystycznych należy między innymi umiłowanie muzyki, chęć wyżycia się artystycznego, możliwość tworzenia, rozwój wrażliwości estetycznej i osobistych zamiłowań muzycznych.

W grupie motywów ambicjonalnych wymieniano między innymi: możliwość zaspokojenia własnych ambicji, zaspokojenia potrzeby uznania społecznego, podniesienia poziomu własnej oceny, chęć osiągania osobistego sukcesu, okazję do wybicia się.

Motywy wolicjonalne to przede wszystkim zaspokajanie potrzeby działania, chęć kierowania zespołem ludzkim, poczucie obowiązku i poczucie odpowiedzialności.

Wśród motywów ideowych wymieniano poczucie świadomości funkcji spełnianych przez chór z podkreśleniem jego funkcji społeczno-wychowawczej i artystycznej na terenie szkoły.

Do motywów profesjonalnych należy zaliczyć chęć pracy zgodnie z kierunkiem ukończonych studiów muzycznych, możliwość sprawdzenia swoich umiejętności oraz chęć ich doskonalenia.

Na motywy wyływające z nakazu składały się polecenia administracyjne podyktowane koniecznością uzupełnienia braku dyrygenta chóru w danej szkole.

Na czoło motywów wysuwają się pobudki artystyczne /60 % wypowiedzi/. Świadczy to o specyfice działalności szkolnego chóru. Niekiedy motywacja wiązała się z bodźcami o charakterze ambicjonalnym i ideowym.

PRZYPISY

¹W pierwszym etapie badań objęto 301 dyrygentów szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących z 17 województw /bydgoskie, ciechanowskie, gdańskie, kaliskie, koszalińskie, legnickie, leszczyńskie, lubelskie, olsztyńskie, piłskie, płockie, słupskie, szczecińskie, toruńskie, warszawskie, wrocławskie, zielonogórskie/. W drugim etapie badania przeprowa-

dzono na terenie 4 województw /białostockie, poznańskie, wrocławskie, krakowskie/; objęto nimi 250 nauczycieli - dyrygentów.

- ²Por. S. Krawcewicz, Zawód nauczyciela, W: Pedagogika pod red. M. Godlewskiego i innych, Warszawa 1974, s. 538
- ³Por. S. Kowalski, Socjologia wychowania, Warszawa 1979, s. 286
- ⁴B. Bromberek, Role społeczne nauczyciela, Warszawa 1967, s. 33
- ⁵S. Krawcewicz, Zawód nauczyciela ..., op.cit., s.540
- ⁶H. Muszyński, Zarys teorii wychowania, Warszawa 1977, s. 389
- ⁷Ibidem, s. 393
- ⁸J.K. Lasocki, Chór, Warszawa 1968, s. 22 n.
- ⁹Por. T. Czudowski, Organizacja i kształcenie zespołów śpiewaczych, Kraków 1951, s. 24
- ¹⁰Por. A. Szaliński, Muzykowanie zespołowe, Warszawa 1970, s. 65
- ¹¹Por. E. Rogalski, Społeczno-wychowawcza rola chóru szkolnego, Bydgoszcz 1980, s. 93 i nast.
- ¹²Do takiej oceny upoważniają autora rezultaty badań przeprowadzonych w pierwszym etapie /1977-1978/, opublikowane w książce pt. "Społeczno-wychowawcza rola ..., op.cit., s.138
- ¹³Por. M. Ossowska, Motywy postępowania, Warszawa 1949, s. 24; K. Obuchowski, Psychologia dążeń ludzkich, Warszawa 1967, s. 23